

سینه دروغ برصم

سلسله انتشارات

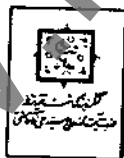
سنگره بزرگداشت فقیه مآله حضرت آیت الله سید علی آقا قاضی (ره)

(۱)

کوه لوح

(بررسی سیر زندگی، افکار، آثار و... سیدالعلمائین آیت الله سید علی آقا قاضی طباطبائی تبریزی (ره))

دکتر هادی هاشمیان

کوه توحید

بررس سیر زندگی، افکار، آثار و... سیدالعارفین آیت‌الله سیدعلی آقا قاضی طباطبائی تبریزی (ره)

دکتر هادی هاشمیان

شمارگان: ۱۲۰۰ نسخه - تاریخ چاپ: پائیز ۱۳۹۱ - تبریز

امور هنری و مراحل چاپ: کانون تبلیغاتی تقلین (انتشارات نور ولایت) ۵۳۳۷۰۰۲ - ۴۱۱

این کتاب از سلسله منشورات کنگره بزرگداشت آیت‌الله حاج سیدعلی آقا قاضی (ره) می‌باشد که توسط اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی آذربایجان شرقی منتشر می‌گردد.

شابک: ۲ - ۳۸ - ۸۸۱۵ - ۹۶۴ - ۹۷۸

بسم الله الرحمن الرحيم

آشنایی با سیره و سلوک مفاخر علماء و عرفا و تأسی به این الگوهای رفیع سعادت، چراغ راه رهبروانی است که در وادی عبودیت قدم نهاده و می‌خواهند به سرمنزول سعادت رهنمون گردند. در جای جای مبین اسلامی ایران به ویژه سرزمین آذربایجان عالمان عارفی زیسته‌اند که دل به نور توحید برافروخته و با توجه به معارف قرآن و آموزه‌های آسمانی ائمه اطهار علیهم السلام با چشم دل به مشاهده قیامت برخاسته‌اند.

طرح جامع «مفاخر آذربایجان» نمادهای عزت و سربلندی ایران اسلامی» با هدف آشنا کردن جوانان و نوجوانان با سیره و سلوک بزرگان علما و عرفا، نشر آموزه‌های بلند و متعالی قرآن و ائمه اطهار علیهم السلام، مبارزه با شیخون فرهنگی دشمن، پیشگیری از گسست فرهنگ دینی بین نسل‌ها و... در سه بخش «علما و عرفا»، «شعرا و نویسندگان» و «شهدا و هنرمندان» به پنج زبان زنده دنیا و با بهره‌گیری از ظرفیت غالب رشته‌های هنری و فضای مجازی و... در حال اجراست.

انجام پژوهش جامع برای شناسایی مفاخر آذربایجان، تهیه تابلوی پرتره و خط هنری از زندگی نامه مفاخر، چاپ آلبوم نفیس این تابلوها، ایجاد سایت موزه دائمی، ایجاد سه نمایشگاه دائمی از آثار مفاخر و آثار تولید شده، تولید فیلم مستند سینمایی، تولید موزیک ویدیو، تولید داستان زندگی، برگزاری کنگره بزرگداشت و... از جمله برنامه‌هایی است که برای این مفاخر پیش‌بینی گردیده است و بخش اول آثار تولید شده مربوط به علماء و عرفا آماده بهره‌برداری و تمهیدات بخش اول مربوط به شعرا و نویسندگان در دست اقدام است.

کنگره بزرگداشت سیدالعارفین آیت‌الله حاج سیدعلی آقا قاضی طباطبایی تبریزی قدس سره الشریف در همین راستا و با هدف ترویج دیانت و شرع انور اسلام، ایجاد فضای معنوی و باطنی در جامعه به ویژه در میان قشر جوان جامعه اسلامی و در مهد علم، ادب، حماسه و مردم شریعت پیشه آذربایجان و مرکز معنوی آن، تبریز برگزار می‌گردد.

آیت‌الله سیدعلی آقا قاضی رضوان‌الله تعالی علیه از جمله انسان‌هایی است که ارتباط معنوی با عالم بالا و لاهوت داشته و در اثر این ارتباط معنوی با خدای سبحان، باطن خود را از تمام رذیله‌های مادی، عاری و خالی نموده و عالم ناسوت را هیچ انگاشته است. او فخر العارفین و معلم السالکین الی‌الله است.

آن بزرگوار در عرفان، متکی به قرآن و شریعت غرای ناب محمدی صلی الله علیه و آله بوده، علم بارز و نمونه اعلای سلوک شرعی و دینی می باشد و توانسته اند با ورود به دنیای عرفان و خوض در دریای بی کران معنا و تصفیه باطن، از قشریات و ظواهر مردود پرهیز نمایند. تربیت عرفای گرانقدری چون علامه طباطبائی، شیخ محمدتقی آملی، شیخ محمدتقی بهجت و... نشان برجسته ای است از عمق تدین، عرفان، فقاقت و تقید کامل آن عارف حقیقی به شریعت نبوی. کمیته علمی کنگره علاوه بر برگزاری جلسات دعوت از علماء و اساتید حوزه و دانشگاه، انجام دیدارهای مختلف با آیات عظام، تلاش کرد برای معرفی این شخصیت بزرگ به عمود آحاد جامعه مخصوصاً نوجوانان و جوانان چند اثر زیر را چاپ و تقدیم شیفتگان معارف و آموزه های قرآن کریم و انمه اطهار علیهم السلام نماید:

۱ - اخلاص مند اخلاص کش (فراهایی از نامه های مرحوم آیت الله حاج سید علی آقا قاضی (ره) به مرحوم آیت الله سید محمد باقر قاضی (ره))

۲ - کوه توحید (بررسی سیر زندگی، افکار و آثار سید العارفین آیت الله سید علی آقا قاضی تبریزی (ره))
۳ - آسمان توحید و معرفت

۴ - زینة الارشاد (حواشی آیت الله حاج سید علی آقا قاضی بر کتاب الارشاد مرحوم شیخ مفید)

۵ - سید العارفین (یادنامه کنگره بزرگداشت آیت الله قاضی)

امید که این هدایای باطنی آن فقیه عارف مورد عنایت حضرت احدیت جلّ علا و حضرت بقیة الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف قرار گرفته و برای عموم سودمند واقع شود.

تمام آثار با داوری کمیته علمی کنگره چاپ گردیده است و با این حال صحت مطالب و دفاع از آن ها به عهده صاحبان آثار است و در پایان از جناب آقای دکتر هاشمان، اعضای فرهیخته و دانشمند کمیته علمی، اعضای ارزش و پرتلاش کمیته اجرایی، بنیاد نیمه شبان و همه عزیزانی که ما را در تدوین آثار و برگزاری این کنگره یاری فرمودند: صمیمانه تقدیر و تشکر می نماید.

در خانمه امید وافر دارد که مطالعه کنندگان این آثار، با نظر لطف و عنایت، کاستی های احتمالی را یادآوری فرمایند.

علی دانه

احمد غروی

مدیر کل فرهنگ و ارشاد اسلامی آذربایجان شرقی

مشول کمیته علمی کنگره

و دبیر کنگره

فهرست

۱۳	مقدمه
۱۴	اخلاق در قلمرو زندگی عالمان
۱۴	۱ - تواضع و فروتنی
۱۵	۲ - احترام و بزرگداشت
۱۵	۳ - حق پذیری
۱۵	۴ - برخورد با شاگردان
۱۶	۵ - معاشرت با مردم و خانواده
۱۶	اخلاق و حوزه‌های دینی علماء

بخش اول نگاهی کوتاه به حوزه‌های علمی آذربایجان

۲۲	نگاهی کوتاه به حوزه‌های علمی آذربایجان
۲۳	۱ - حوزه علمی نصیری
۲۴	۲ - حوزه علمی ربیع رشیدی
۲۴	۳ - حوزه علمی شنب‌غازان
۲۵	۴ - حوزه علمی سلطانیه زیجان
۲۵	۵ - حوزه علمی صفوی

بخش دوم تبریز مهد دانشوران

۳۱	تبریز مهد دانشوران
----	--------------------

بخش سوم شجره طایفه

۳۵	شجره طایفه
۳۶	سلسله نسب آیت‌الله سیدعلی قاضی
۳۶	حسن متنی
۳۸	ابواسماعیل ابراهیم غمر
۳۸	اسماعیل دیباج
۳۹	ابراهیم طباطبایا
۴۰	احمد بن ابراهیم
۴۰	ابوجعفر محمدصفر بن خزاعیه
۴۱	ابو عبدالله احمد شاعر
۴۱	ابوالحسن محمد شاعر
۴۱	ابوالحسن علی شهاب
۴۲	کمال الدین محمد
۴۲	امیر عبدالغفار
۴۳	فرمان آوزون حسن آق‌قویونلو به امیر عبدالغفار طباطبایانی شیخ الاسلام آذربایجان
۴۴	امیر عبدالوهاب
۴۵	امیر علی‌اکبر شهید به «شاه‌میر»
۴۷	امیر سیداسمعیل
۴۸	امیر مجتالدین
۴۸	میرصدرالدین محمد
۴۸	میرزا یوسف نقیب‌الاشراف
۴۸	میرزا صدرالدین محمد
۴۹	میرزا محمد قاضی
۴۹	میرزا محمدتقی قاضی
۵۱	استشهادنامه میرزا محمدتقی قاضی در باب موقوفات نصریه
۵۱	متن استشهادنامه
۵۲	فرزندان میرزا محمدتقی قاضی
۵۳	۱- میرزا مهدی قاضی طباطبای و اعقاب او (جد شهید آیت‌الله سیدمحمدعلی قاضی طباطبای)
۵۳	میرزا عبدالجبار قاضی
۵۵	میرزا محسن قاضی
۵۵	میرزا محمدعلی قاضی
۵۶	سیدمحمدباقر قاضی
۵۶	۲- میرزا علی‌اصغر شیخ الاسلام و اعقاب او (جد علامه سیدمحمدحسین طباطبای)
۵۷	میرزا محمدحسین شهر به شیخ آقا طباطبای
۵۸	میرزا محمد طباطبای

۵۸	۳- میرزا رحیم نقیبالاشراف (جد آیتالله سیدعلی آقا قاضی)
۵۸	میرزا احمد قاضی
۵۸	سیدحسین قاضی طباطبائی
۵۹	فرزندآن آیتالله سیدحسین قاضی طباطبائی
۵۹	۱- آیتالله سیدعلی آقا قاضی
۶۰	۲- سیداحمد قاضی طباطبائی
۶۴	وصیتنامه امیرعبدالوهاب طباطبائی

بخش چهارم ولادت باسعادت

۷۱	ولادت با سعادت
۷۱	در مکتب قرآن
۷۱	تحصیلات حوزوی
۷۲	در نجف اشرف

بخش پنجم در محضر اساتید

۷۷	در محضر اساتید
۷۷	۱- آیتالله شیخ محمدعلی اونسار قراجه داغی
۷۷	۲- آیت الله شیخ موسی تبریزی
۷۸	۳- آیتالله میرزا محمدتقی نیر تبریزی
۷۹	۴- آیتالله محمدکاظم خراسانی
۸۰	۵- آیتالله میرزااحسین تهرانی
۸۱	۶- آیتالله میرزا فتح الله شریعت اصفهانی
۸۱	۷- آیتالله شیخ محمدحسن مامقانی
۸۲	۸- آیتالله سیدمحمد کاظم طباطبائی یزدی
۸۳	۹- آیتالله فاضل شریانی
۸۴	۱۰- آیت الله شیخ محمد بهاری
۸۵	۱۱- آیت الله سید احمد تهرانی کربلانی

بخش ششم سازمانه سیر

۸۹	روش عرفانی آیتالله سیدعلی آقا قاضی
۹۰	داستان حاج سید علی شوشتری و ملا قلی جولا
۹۱	سلسله اساتید معارف و سیر سلوک مرحوم آقا سید علی قاضی طباطبائی

بخش هفتم در آینه نگاه بزرگان

۹۵	در آینه نگاه بزرگان
----	---------------------

بخش هشتم معاصران و معاشران

۱۰۱	معاصران در نجف اشرف
۱۰۱	۱- آیت الله شیخ عبدالله مازندرانی
۱۰۱	۲- آیت الله شیخ هادی تهرانی
۱۰۲	۳- آیت الله میرزا محمدتقی شیرازی
۱۰۲	۴- آیت الله میرزا حسین تائیدی غروی
۱۰۲	۵- آیت الله شیخ محمدحسین اصفهانی
۱۰۲	۶- آیتالله آقا ضیاءالدین عراقی
۱۰۳	۷- آیت الله سید ابوالحسن اصفهانی
۱۰۳	۸- آیتالله میرزا عبدالهادی شیرازی
۱۰۴	معاشران
۱۰۴	۱- آیت الله آقا بزرگ تهرانی
۱۰۵	۲- آیتالله سید مرتضی کشمیری
۱۰۶	۳- آیت الله سید جمال گلپایگانی
۱۰۶	۴- آیتالله حاج شیخ عبدالکریم خویی

بخش نهم آموزگار توحید و کامروایان سلوک

۱۱۱	آموزش های اخلاقی در حوزه
۱۱۲	۱- آیتالله سیدمحمدحسن الهی طباطبائی
۱۱۹	۲- آیت الله شیخ محمد تقی آملی

۱۲۰	۲ - آیتالله شیخ محمد امین افشار
۱۲۱	۳ - آیتالله شیخ علی اکبر برهان
۱۲۲	۴ - آیتالله محمدتقی بهجت قومی
۱۲۳	۵ - آیتالله حاج عبدالحسین حجت انصاری لاهیجی
۱۲۳	۶ - آیتالله حاج عبدالحسین حجت انصاری لاهیجی
۱۲۳	۷ - آیتالله حاج سید یوسف حکیم
۱۲۶	۸ - آیتالله سید جواد خامنه‌ای
۱۲۷	۹ - آیتالله سید علی خلخالی
۱۲۷	۱۰ - آیتالله سید محمد حسینی همدانی
۱۲۸	۱۱ - آیتالله سید محمد حسینی همدانی
۱۲۹	۱۲ - آیتالله حاج شیخ ابوالفضل خوانساری
۱۲۹	۱۳ - آیتالله حاج سید ابوالفضل خوانساری
۱۳۰	۱۴ - آیتالله سید ابوالفضل خوانساری
۱۳۱	۱۵ - آیتالله سید ابوالفضل خوانساری
۱۳۱	۱۶ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۳	۱۷ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۳	۱۸ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۴	۱۹ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۵	۲۰ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۲۱ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۲۲ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۲۳ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۲۴ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۲۵ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۲۶ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۲۷ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۲۸ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۲۹ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۳۰ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۳۱ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۳۲ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۳۳ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۳۴ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۳۵ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۳۶ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۳۷ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۳۸ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۳۹ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۴۰ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۴۱ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۴۲ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۴۳ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۴۴ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۴۵ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۴۶ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۴۷ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۴۸ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۴۹ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۵۰ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۵۱ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۵۲ - آیتالله سید رضا ربانی
۱۳۶	۵۳ - آیتالله سید رضا ربانی

بخش دهم جمال یار بر صحیفه خاطرات

۱۵۹	احوال ظاهری و باطنی
۱۶۱	جمال یار بر صحیفه خاطرات
۱۶۲	جلوه‌های جاودانه از زبان دوستان، آشنایان، فرزندان و شاگردان
۱۶۳	شب زنده‌داری
۱۶۳	ضیق معیشت
۱۶۴	احترام به استاد
۱۶۴	شرح دیوان
۱۶۴	نوازش پدرانه

۱۶۵	تواضع
۱۶۶	اولین ملاقات
۱۶۷	وادی السلام
۱۶۸	اوراق خاطرات
۱۷۰	افاضه عمل
۱۷۱	مخالفت دوستان
۱۷۲	تمکین آشنائی
۱۷۳	صبر و شکیبایی
۱۷۳	فوائد جوع و گرسنگی
۱۷۴	ذکر احوال
۱۷۵	مقامات معنوی
۱۷۵	عظوفت انسانی
۱۷۶	صیانت نفس
۱۷۶	خبر از عالم دار
۱۷۷	نشان دادن ایته آیتالله آقا سید ابوالقاسم خونی
۱۷۷	قالیچه حضرت سلیمان
۱۷۸	سیکبازی
۱۷۸	آیاتی راجع به طی الارض
۱۷۹	اسرار پوشیده
۱۸۰	سر اسرار
۱۸۰	ادب تلاوت قرآن
۱۸۱	حلقه ذکر و شیرت
۱۸۱	شهود غیبی
۱۸۲	ظهور مهدی موعود (ع)
۱۸۳	نماز شب
۱۸۳	الهامات غیبی
۱۸۴	طی الارض
۱۸۵	شهود حقیقت
۱۸۶	مرگ مار
۱۸۸	پیشگوئی
۱۸۹	شیمه بودن محیی الدین عربی
۱۹۰	اسرار حروف
۱۹۱	آشنائی با مرد عثمانی
۱۹۲	سرور غدیر خم
۱۹۲	صلابت یار
۱۹۲	مجنون اشتیاق
۱۹۳	سریان فیوضات
۱۹۳	مقام توحید
۱۹۳	عامل موفقیت مرحوم قاضی
۱۹۳	کرامات نامن الاصل (ع)
۱۹۴	اصل ولایت
۱۹۵	عقیده شیخیه
۱۹۶	استعداد سالک
۱۹۶	تکلم با معبود
۱۹۷	پرده بر اسرار
۱۹۷	نفوذ ملکوتی
۱۹۷	ادراک توحید

بخش یازدهم فوائد آیات قرآن و دعا از زبان آیتالله قاضی

۲۰۱	فوائد آیات قرآن و دعا از زبان آیتالله قاضی
۲۰۴	روایت عنوان بصری

بخش دوازدهم بیان اشعار

۲۱۳	اشعار آیتالله سیدعلی قاضی
۲۱۳	غذیری به زبان فارسی
۲۱۵	قصیده غدیریته
۲۱۸	وادی السلام
۲۱۸	نامه به امیر نظام گروسی
۲۱۹	سقیفه
۲۲۴	قصیده

۲۳۷ ----- قصیده‌ای در سوگ شهید کربلا حضرت علی اکبر (ع)

بخش سیزدهم
۲۳۱ ----- نامه‌ها و دستورالعمل‌های عرفانی

بخش چهاردهم
مظهر جامعیت - غروب آفتاب
۲۳۷ ----- مظهر جامعیت
۲۴۹ ----- در ساحت عرفان و حکمت عملی
۲۵۰ ----- ظرفیت و اعتدال
۲۵۲ ----- فصل عروج
۲۵۳ ----- وصیت نامه مرحوم قاضی
۲۵۷ ----- فرزندان و دامادان آیت الله سیدعلی قاضی
۲۶۰ ----- تألیفات
۲۶۱ ----- شرح حال شیخ مفید
۲۶۵ ----- منابع و مآخذ
۲۸۱ ----- اسناد و تصاویر

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب گرانستف (اختر تابناک) مدع الحقیق و کرام المذللین
جناب آقای دکتر هادی هاشمی از طرف این حدیث قرائت
و ادبیات عالی و ان اطلاق کامل حاصل. و حقاً آنچه با من یکسری
تحملاً و تأمل و بر رسیهای قابل ملاحظه و موجب تعریف و ثناء
و سپاس گزینان از استاد مؤلف محترم. و امیدوارم که مرضی خاندان
محترم و طهارت علیهم السلام واقع گردد. نظریاتیکه بر علماء
أعلم و کرام کرام شمه از اخلاق و سلوک نیست. و سیره
ستودان جنابان در این رهون راه سلوک الی الله چنانچه
پروند و سر بر است. نه قنای الله السداد و السیر علی نهجهم
و الیوم السداد. آنحضرت احدث برای مؤلف توفیق و
لایه و صحت گفتار و درخت خواستارم. و امید آنکه کتاب
م را به سیرت نالیقا جیده نافذ و سیرت الحجاب باشد
و هواره صحت و لایه (و السیر علی نهج النبی) را در اینجا
از این دستمال خواهانم. والسلام علیکم ورحمة الله و بركاته

محمد حسن

تقریظ استاد سید محمد حسن قاضی طباطبائی بر کتاب کوه توحید [اختر تابناک]^۱

۱ - کتاب «کوه توحید» توسط مؤلف به نام «اختر تابناک» نامگذاری شده بود. بعد با پیشنهاد مؤلف و تصمیم مسئولان علمی کنگره بزرگداشت آیت الله سید علی قاضی به پیروی از فرمایش امام خمینی (قدس سره) به «کوه توحید» تغییر نام یافت.

مقدمه

پژوهش در زندگی عالمان فرزانه، که بحر علم و دانش از کمالات معنوی و فضائل اخلاقی نیز برخوردار بوده‌اند، برای ما بسیار ضروری است. بویژه اگر این امر با توجه به انگیزه بازشناسی نکات دقیق اخلاقی و نیز دستیابی به نقش ارزنده آنها، در کسب کمالات علمی و معنوی صورت یابد. چه در پی این نگرش، درمی‌یابیم که رمز موفقیت این عالمان ربانی، در رسیدن بدان مرحله از کمالات و نیز در به انجام رسانیدن رسالت الهی و مسئولیت‌های فردی و اجتماعی، بیشتر در این بوده است که همگام با کاوش‌های علمی، به مسائل عالیه اخلاقی نیز توجه داشته و در راه تخلق و طهارت نفس مجاهدت می‌نموده‌اند.

این ضرورت، هنگامی بهتر آشکار می‌گردد که با اندکی تأملی خود را رهرو راهی می‌بینیم که آن بزرگان پیموده‌اند. و این اندیشه ما را با آن می‌دارد، همانگونه که در پی گسترش و تکامل اندیشه‌ها استوار علمی آنان تلاش می‌کنیم، در رانده نگه داشتن کمالات و فضائل اخلاقی آنان نیز کوشا باشیم.

این کار، علاوه بر پی بردن به شیوه زندگی عالمانی که از افتخارات حوزه به شمار می‌آیند، از ارزش بالاتر و والاتری نیز برخوردار است و آن نقشی است که الگوها در تربیت و ساختن انسان دارند؛ چه این که به حق عالمان راستین اسلام، هر یک الگو و نمونه‌ای هستند که می‌توان نظام اخلاقی اسلام را در صحنه زندگی آنان مجسم دید. بدین گونه، این مقصود را در زندگی عالمانی جستجو می‌کنیم که اساس زندگی آنان، با تاسی به انبیاء الهی (ص) و ائمه معصومین (ع)، بر ارزش‌های اخلاقی بنا نهاده شده است.

امید آن که این روش، در شناخت و بیان اهمیت مسائل اخلاقی مؤثر افتد.

اخلاق در قلمرو زندگی عالمان

حیات انسانی و الهی در معنای وسیع و گسترده‌اش، بر پایه حرکات و نمودهای شکل می‌گیرد که منشاء آن رهنمودهای پیامبران است و رهرو آن اولیاء ربانی. قلمرو این حیات، تنها به دوری گزیدن از محرمان و روی آوردن به واجبات بسنده نمی‌گردد، بلکه شرط لازم این گونه بودن، تحقق بخشیدن و عمل به ارزش‌های والایی اخلاقی و حرکتی دائمی و پیوسته به سوی کمال مطلق می‌باشد. با این تفصیل، با نگرش به رفتار عالمان راستین، زندگی آنان را تجلی‌گاه روشنی از حقیقت فوق می‌یابیم، چه این که در اولین نظر پی می‌بریم، مکارم و ارزش‌های اخلاقی، بوجود آورنده شالوده اعمال و رفتار آن بزرگان بوده است و بررسی برخی از این اعمال و رفتار بدین منظور است که اندکی از اهتمام آنان را در تخلق به اخلاق الهی نشان دهیم. چه اینگونه اعمال و رفتار، برخاسته از روحیات و ملکات نفسانی است، و هر یک حاکی از خلقی در باطن است که در مجموع گویای صفات و ملکات نیک درونی آنان می‌باشد.

برخورد این بزرگان وارسته نیز، الهام یافته از این رهنمودهای اخلاقی است. از آنجا که نمونه‌ها و نمودهای اخلاقی در ابعاد مختلف زندگی عالمان بسیار است. از این رو مشی اخلاقی آنان را در چند محور به اختصار بررسی می‌کنیم:

۱- تواضع و فروتنی:

همواره اساتید بزرگ، این خصلت عظیم را به شاگردان خویش توصیه نموده، و خود در عمل نشان دهنده این صفت والا بوده و به حقیقت آن پی برده بودند که تواضع، نه تنها بزرگی آنان را خدشه‌دار نمی‌کند، بلکه آنها را بالا برده و مصداق فرمایش امام صادق(ع) قرار داده که می‌فرماید:

«إِنَّ فِي السَّمَاءِ مُلَكِينَ مُؤَكِّلِينَ بِالْعِبَادِ فَمَنْ تَوَاضَعَ رَفَعَهُ، وَ مَنْ تَكَبَّرَ وَضَعَهُ»^۱

«و در ملک در آسمان ناظر بر بنده‌گانش، هر آن که فروتنی کند مقام وی را بلند گردانند، و آن که بزرگی منشی نماید او را پست نمایند».

۲- احترام و بزرگداشت:

از آنجا که در نظام ارزشی اسلام، علم جایگاهی ارزشمند دارد، عالمان و دانش‌پژوهان نیز مقامی رفیع داشته، و احترام و بزرگداشت آنان از فضائل انسانی به شمار می‌آید. پر واضح است که این مقام و آن احترام، ویژه عالمانی است که همراه با تحصیلات علمی از فضائل معنوی و اخلاقی نیز بهره‌مند باشند.

بدینسان، چگونه می‌توان تصور نمود، عالمانی که خود تربیت یافته این نظام الهی می‌باشند، از این حقیقت به دور بوده، و نسبت به دیگر علماء راستین و آگاه عصر خویش احترام نگذارند، بلکه می‌بینیم برخی به هنگام شنیدن نام یکی از علماء زمان خود، به پاس احترام‌اش از جای بلند می‌شود. چنان که «حاج ملاهادی سبزواری» نسبت به «شیخ انصاری» این گونه بوده و با تعبیر «عَدِ السَّلامَ وَّ اليه السَّلامَ و عليه السَّلام» از وی به احترام یاد می‌کرد.^۱

۳- حق‌پذیری:

تسلیم شدن در برابر حقیقت‌ها و واقعیت‌ها کار ساده و آسانی نیست، بخصوص اگر در جمع و آشکار صورت پذیرد. از اینرو، از هر فردی انتظار نمی‌رود همین که حقیقت و واقعیتی برایش روشن گردید، بی‌درنگ آن را بپذیرد. چه این که بسا این پذیرش با شکسته شدن شخصیت و از دست رفتن موقعیت و یا دیگر مافع وی همراه باشد. بلکه این امر تنها از عهده افرادی برمی‌آید که با رهنمودهای اخلاقی اسلام، درون را ساخته و در پرتو آن از نفس مطمئن و نیرومندی برخوردار شده باشند. نفسی قوی که به شخص این توانایی را بدهد، تا در همه شرایط و موقعیت‌ها بتواند قید و بندها و تعلقات فردی و اجتماعی و عنوانی را کنار زند و در برابر حقیقت سر فرود آورد و ملاک تأثیرپذیری‌اش تنها براساس حق و حقیقت باشد.

۴- برخورد با شاگردان:

به حق، رابطه استاد با شاگرد و نحوه برخورد وی با آنان، نقش بسزایی در شکل‌گیری شخصیت علمی و عملی شاگردان دارد. همانسان که باروری نهال علم در اندیشه شاگرد،

در پرتو آموزش‌های استاد تحقق می‌یابد، همین‌سان بافت درونی و باطنی وی بیشتر از حالات و رفتار استاد الهام و تأثیر می‌پذیرد. با توجه به این حقیقت، عالمان بزرگ همواره به شیوه‌ای با شاگردان خود بر خورد می‌کردند که درس‌آموز اخلاق الهی بوده، و در جهت سازندگی آنان مؤثر افتد، تا همگام با کمالات علمی، باطن آنان نیز ارزش‌های انسانی رشد یابد. چنان‌که در احوال «شیخ انصاری» می‌بینیم ایشان وقتی در مسئله‌ای که بدان علم نداشت مورد پرسش واقع می‌شد، با صدای بلند می‌گفت:

«نمی‌دانم» تا شاگردانش نیز این را بیاموزند. و از صفت ناپسند «توجیه‌گری» که برخی بدان گرفتارند بر حذر بمانند.

۵ - معاشرت با مردم و خانواده:

از آنجا که عالمان وارسته از میان توده‌های مردم برخواسته‌اند، فاصله بین خود و طبقات مختلف مردم را احساس نمی‌کنند و همواره سعی و تلاش خویش را برای رشد و تعالی جامعه به کار می‌گیرند و چون خود را در پرتو فرهنگ اصیل اسلام، ساخته‌اند، وقتی در اجتماع به هدایت مردم مشغول‌اند، تمام تلاش‌شان این است که با توجه به کلام امام صادق (ع):

«كُونُوا دُعَاةَ النَّاسِ بِأَعْمَالِكُمْ، وَلَا تَكُونُوا دُعَاةَ النَّاسِ بِأَلْسِنَتِكُمْ»^۱

با اعمال و رفتار ارزش‌آفرین خویش، مردم را به سوی فضائل اخلاق و معارف اسلام سوق دهند. چرا که این شیوه بهترین روش برای دعوت به نیکی‌ها است. چنان‌که در زندگی پیامبر (ص) و ائمه معصومین (ع) بسیار سراغ داریم که یک برخورد نیکو، باعث گرویدن افراد زیادی به سوی مکتب کمال‌بخش اسلام می‌گشت. بدین جهت، بزرگان دین از این حقیقت به دور نبوده، با کردار اخلاقی خود، مردم را به ارزش‌های اخلاقی رهنمود می‌کردند.

اخلاق و حوزه‌های درسی علماء:

از دیر باز عالمان راستین، همواره توجه و عنایت خاصی به مباحث اخلاقی، داشته‌اند، و تعلیم و تعلم اخلاق را رکنی از حوزه درسی خویش به شمار می‌آوردند. حتی برخی از

۱ - «حکایت‌ها و هدایت‌ها» در آثار شهید مطهری، ص ۱۱۰.

۲ - اصول کافی، جلد ۲، ص ۷۸.

حکمای قدیم، تنها «اخلاق» را علم حقیقی می‌دانستند و از آن به «اکسیر اعظم» یاد می‌نمودند. و اولین چیزی که تعلیم می‌دادند این علم بود.^۱

از این رو، برخی از علمای ربّانی به شکل حوزه‌های درسی مخصوص برای تعلیم اخلاق همتی گماشتند و به تعلیم و تهذیب مشتاقان آن پرداختند. چنان که درباره عارف کامل «ملاحسنقلی همدانی» می‌گویند. ایشان اگر چه کتابی در موضوع اخلاق تألیف نکرد، لکن بیش از ۳۰۰ شاگرد وارسته، چونان: مرحوم سیدعلی آقا قاضی طباطبائی، میرزا جواد ملکی، و دیگران را در راستای تخلّق به اخلاق الهی به جامعه تحویل داد. درباره حوزه درسی ایشان چنین نوشته‌اند: شب‌ها در تاریکی درس اخلاق می‌گفتند و همواره عده‌ای از بزرگان که اهل باطن بودند در آن درس حاضر می‌شدند. و غالباً صحبت پیرامون معرفت نفس، عرفان و تهذیب اخلاق بود.

شخصیت‌های بزرگ در تاریخ دارای ابعاد وجودی گوناگونی هستند که باتوجه به آن ابعاد وجودی، شناخت آنها امکان‌پذیر نیست، تنها افراد خبره و صاحب‌نظر می‌توانند تا حدودی در شناخت این شخصیت‌ها کمک کنند. درباره زندگی، ابعاد مختلف و شخصیت درخشان جمال‌السالکین، عارف بی‌بدیل مرحوم آیت‌الله العظمی آقا سیدعلی قاضی طباطبائی تبریزی (قدس‌ره)، تاکنون مطالب جامعی در شأن شخصیت و جردی معظم‌له به رشته تحریر در نیامده است و تنها جسته و گریخته در ضمن سخنان عرفانی نوشته شده است، اما حقیقت این است که این نوشته‌ها و گفتارها، تنها شعاعی از انوار این خورشید فروزان علم و فقط پرتوی از ابعاد وجودی این شخصیت بزرگ و جامع‌الاطراف را به نمایش گذاشته‌اند و نتوانسته‌اند آن چنان که باید و شاید، چهره واقعی و شخصیت ذوابعاد وی را ترسیم کنند. به راستی ترسیم زندگی چنین انسان والا و شناساندن این عارف یکتا، به تشنگان فضیلت و خواستاران أسوه و الگوی وارستگی، به غایت دشوار می‌باشد. خصوص آن که این رادمرد عرفان به رغم فراوانی نامش بر سر زبان‌ها، در خصوص افکار و اندیشه‌ها و فرازهای پربرار زندگی‌اش کمتر سخن گفته شده و تنها نوشته‌ها باید حق مطلب را اداء کنند.

انتظار می‌رود مجامع فرهنگی و دست‌اندرکاران با تشکیل کنگره و تدوین یادنامه وزین، یاد این اندیشمند، عرفان را بیش از پیش گرامی بدارند و افکار و اندیشه‌ها و شیوه‌های سیر سلوک و تهذیب نفس او را به شیفتگان و مشتاقان معرفی کنند و حدیث رسول خدا (ص) را در مورد این سالک حق تحقق بخشند که فرموده است: «أَكْرِمُوا الْعُلَمَاءَ فَأَئِنَّهُمْ وَرَثَةُ الْإِنْبِيَاءِ فَمَنْ أَكْرَمَهُمْ فَقَدْ أَكْرَمَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ»^۱: دانشمندان را گرامی بدارید، زیرا آنان وارث پیامبرانند. هر که آنان را گرامی بدارد خدا و رسولش را گرامی داشته است.

نوشتاری که اینک از نظر خوانندگان عزیز می‌گذرد و در چند بخش تنظیم شده، کوشیده است تا ابعاد زندگی این فرزانه بزرگوار را با نگاهی اجمالی مورد بررسی قرار دهد. یکی از دشواری‌های بسیار مهم بر سر راه تألیف این مجموعه، کمبود منابع و فقر اطلاعات موثق و مستند بود. و از طرفی اخلاص و شخصیت متواضعانه آن فرهیخته نیز سبب آن شده تا بسیاری از تلاش‌های فکری، و ریاضت‌های سیر و سلوک عرفانی ایشان از نظرها دور مانده و نوشته نشود. از سوی دیگر، حساب معاصرت نیز اجازه نداده که پرتوهای این خورشید اندیشه آن گونه که بایسته است تجلی کند.

خدای را سپاس می‌گویم که اینجانب را مشمول الطاف خویش قرار داد تا بتوانم با وجود موانع و مشکلات عدیده، نوشتار حاضر را تدوین نمایم. قهراً هر نوع نقص در ترسیم و خطوط شخصیت آن عالم فرهیخته مشاهده شود حبل بر کوتاهی نخواهد شد. آرزومندیم که این مجموعه، گامی در طریق آشنا شدن و آشنا ساختن نسل معاصر با مفاخر گذشته باشد. در پایان جا دارد ضمن سپاسگزاری از الطاف و ارشادهای فرزند بزرگوار مرحوم قاضی، جناب فخرالفضلاء العظام، سلاله الاطیاب، آقا سید محمد حسن قاضی طباطبائی که خود از فرهیختگان علم و عمل حوزه مقدس نجف اشرف می‌باشند، و به حق راهنمایی‌های ایشان پایه و اساس این مجموعه است. و از حضرت الاسلام والمسلمین سید محمدتقی قاضی طباطبائی، سپاسگزاری کنیم. همچنین باید از سروران گرامی آقایان محسن رنگین‌کمان و امیرحسام حق‌شناس که با بزرگواری تصاویر ذی‌قیمت علمای

بزرگوار را در اختیار اینجانب گذاشتند سپاسگزاری نموده و توفیقات آنان را از ذات اقدس الهی مسئلت می‌نماییم.

شایسته است از راهنمایی و مساعدت مسئولین محترم کنگره بزرگداشت آیت‌الله سیدعلی‌آقا قاضی که در راه مهیا نمودن چاپ اثر حاضر ما را یاری و مشمول عنایات خود قرار داده‌اند، کمال تشکر را بنماییم.

من در این دفتر، شمه‌ای از زندگی پیشوایی را آوردم که به صد دفتر هم زیستنامه او، کامل نخواهد شد. آنچه رقم زده‌ام، در خور پیمان و امکانات من است نه در شأن او.

مادی ماشمیان